

1934-ųjų birželis. Didingos V. Kudirkos paminklo atidengimo iškilmės

Pirmoje Lietuvos Respublikoje Vinco Kudirkos asmenybė žavėjo lietuvius ir skatino patriotiškumą.

Tuo metu buvo surinkti ir išleisti V. Kudirkos raštai. Kiekvienais metais himno autoriui pagerbti buvo skiriamos įvairių spaudos leidinių antraštės, specialūs žurnalų numeriai ir teatro veikalai. Per dvidešimt du nepriklausomybės metus apie jo gyvenimą ir veiklą buvo parašyta gausybė straipsnių ir publikacijų.

1934 m. birželio mėnesį mažam Lietuvos miesteliui prie pat Vokietijos sienos teko nemenkas iššūkis. Į tuo metu vadinamą Naumiestį nuo pat ryto plūdo minios žmonių. Raiti ir pėsti, su automobiliais ir autobusais, vežimais ir karietomis jie užkimo visas gatves ir aikštes. Per miestelį pradėjo žygiuoti įvairios organizacijos su savo vėliavomis, uniformomis ir suknelėmis.

Šios iškilmingos dienos prieštovė įvyko prieš keliolika metų. Naumiestyje buvo įsteigta Vinco Kudirkos paminklui statyti skirta draugija. Per tuos keliolika metų draugijos nariai rinko aukas ir lėšas pagrindiniam tikslui – būsimam V. Kudirkos paminklui finansuoti. Įgamečiu draugijos pirmininku buvo išrinktas Naumiesčio burmistras Z. Skirgaila. Pačias priimtinausias sąlygas ir projektą pasiūlė parengti skulptorius Vincas Grybas.

Bene didžiausią finansinę injekciją įnešė Amerikos lietuviai. Jie surinko daugiau nei du tūkstančius litų. Nemenką sumą paaukojo tuo metu Lietuvos pašto direktoriumi dirbęs vilkaviškietis, kilęs nuo Matarnų kaimo, inžinierius Pranas Stanaitis – Lietuvos kariuomenės vado (1922–1923) Juozo Stanaičio brolis. Savo aukomis prisidėjo ir Naumiesčio apylinkių gyventojai.

Iš pradžių buvo numatyta Vincui Kudirkai skirtą biustą išlieti iš bronzos. Dailininkai bedelėjant paskutinius štrichus įvyko

▲ Prie tuometiniame Naumiestyje atidengto Vinco Kudirkos paminklo.

nelaimė. Kudirkos biustas nuvirto nuo stalo ir visiškai sudužo. Skulptorius Vincas Grybas nepadidavė ir kurė toliau, tačiau jau nebe biustą, o Kudirkos figurą. Tautos himno autorius šaukia tautą keltis – su tokią ekspresija pagaminta skulptūra buvo pristatyta visuomenei.

1934-ųjų birželį Naumiestyje įvyko V. Kudirkos paminklo atidengimo iškilmės. Šaltiniuose teigiama, kad „tokių didingų iškilmių Lietuvoje turbūt dar nebuvo. Tvarakai palaikyti sutraukta kitų miestų tvarkdariai. Privitono pilna paminklo aikštė“.

Daugybė žmonių tikėjosi bent akies krašteliu pamatyti ir Pirmosios Respublikos prezidentą Antaną Smetoną. Tautos vadas į Naumiestį atvyko su visa delegacija: ministrais ir karo vadais.

Miesto burmistras Z. Skirgaila kreipėsi į valstybės prezidentą, pakvietė jį atidengti paminklą. Taip pat buvo paprašyta suteikti teisę pasienio miesteliui vadintis Kudirkos Naumiesčiu, Vilkaviškio parapijos vyskupas Mečislovas Reinyš visus šven-

tinio ir laimino.

Sakomose kalbose buvo nuolat pabrėžiama trisdešimt penkerių metų V. Kudirkos mirties sukaktis. Po Antano Smetonos žodį tarė Kudirkos draugu vadintas buvęs prezidentas dr. Kazys Grinius. Lietuvos pašto direktorius Pranas Stanaitis paaiškino, kodėl Kudirka pasirinko knygnešio veiklą tešti būtent Naumiestyje.

Iškilnių rytą aplink paminklą būriavo si „Aušrės“ laikų veikėjai: dr. J. Staugaitis, dr. J. Šliupas, V. Šlekys ir kiti. Į Naumiestį suguzėjusieji organizacijų atstovai, šauliai, sportininkai, nešdami per trisdešimt vėliavų, per valstybės prezidentą praėjo paradu. Vėliau klebonijos sode įvyko iškilmingi pietūs, kur buvo pasakyta daug kalbų.

Vinco Kudirkos paminklas buvo pastatytas didelėje miesto turgaus aikštėje. Aplink skulptūrą suformuotas vieno hektaro ploto skveras. Pabrėžiama, kad dėl šio skvero įrengimo Naumiesčio valdyboje buvo kilę daug ginčų. Miestelio prekybi-

nikų atstovai, kurių dauguma buvo žydai, ėmė būgštauti, kad skveras aplink paminklą gali būti pražūtingas jų verslams.

Naumiesčio miesto taryba paminklui ir skverui lešų visiškai neskyrė. Burmistrui kilo sumanymas talkon kviesiti ūkininkus. Pastarieji privežė skverui įrengti reikalingos žemės, išvežė nereikalingus akmenis. Miesto inteligentai ir šauliai padėjo skverą apšodinti gėlėmis, padarė klombų. Dalis skvero pakraščių prieš paminklą buvo papuošta didžiulėmis žydinčių gėlių vazomis.

Pats V. Kudirkos paminklas buvo pagamintas iš baltojo dirbtinio marmuro. Aukštis siekė aštuonis metrus.

Prieškario spaudoje apie paminklą buvo atsiliepiama taip: „Kudirka – džiovininkas, įdubusiais skruostais, apsilvilkęs lietuviška liemene, kairėje rankoje laiko „Varpą“ ir ant jos apsiauta. Dešinę ranką iškišęs, palydi savo šauksmą. Visa figura ir akys rodo milžinišką energiją.“

Figūra pastatyta ant aukšto pjedestalo, kurio priekinis sonas papuostas reljefu, kuris vaizduoja Kudirkos vėją, skambinančią Laisvės varpu „Kelkitės, kelkitės, kelkitės“. Pjedestalo užpakalinėje dalyje – reljefas vaizduojantis Kudirką kalėjime. Vakarų šone įrašytas Lietuvos himnas, o rytų šone – dvi skiltys iš Kudirkos eilraščių „Maniesiems“.

Tais pačiais 1934 metais prie Naumiesčio pavadinimo buvo pridėtas žodis Kudirkos. Miestelis pradėjo puoštis ir gražėti. Buvo statomi nauji mūriniai namai, sodinami medeliai ir gėlės. Kudirkos Naumiestis, buvęs vokiško Širvintos miestelio šešėliu, pradėjo stiebtis į viršų. Paminklo atidengimo iškilmės tapo puikiu atspirties tašku miestui augti.

Tommas SUŠINSKAS
Muziejininkas

Projektą „Laisvės pamokos“
remia Spaudos, radijo
ir televizijos rėmimo fondas

